

Janusz Mariański. *Socjologia i moralność. Czym jest i dokąd zmierza socjologia moralności?* Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2019, ss. 376.

Namysł socjologiczny nad moralnością ma długą tradycję. Sięga ona niemal do początków „wyzwolenia” się myśli społecznej spod filozoficznych skrzydeł. Już klasycy socjologii uważali, że kwestie moralne są jedne z ważniejszych w obrębie zjawisk i procesów społecznych. Nieco później, ale także od tego momentu minęło już kilkadziesiąt lat, kontynuatorzy Émile Durkheima i Maxa Webera poczynili próby ujęcia zagadnień moralnych w jednoznaczne ramy formalne. Pragnęli w ten sposób uprawomocnić im właściwy obszar badawczy, a podejmowane działania uczonych skodyfikować w pełnoprawną dyscyplinę socjologiczną oraz usprawnić podejmowane w jego obrębie działania empiryczne. Jedną z pierwszych uczonych, która podjęła się tego zadania była Maria Ossowska. Zamiar wyżej wskazany był przez nią realizowany w dwóch monumentalnych dziełach: *Podstawy nauk o moralności* (1947) oraz *Socjologia moralności* (1963).

Także pod koniec lat osiemdziesiątych XX wieku, ponad ćwierć wieku po *Socjologii moralności* Ossowskiej, Janusz Mariański podjął się napisania autorskiej syntezy socjologii moralności. Pierwszą próbę zmierzającą ku temu przedłożył w opracowaniu *Wprowadzenie do socjologii moralności* (1989), drugą w *Socjologii moralności* (2006). Nowsze dzieło kierownika Katedry Socjologii Moralności na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim nawiązuje do pierwszego charakterem i układem poruszanych zagadnień. Jednak wyraźnie poszerza niektóre wątki z pierwszej książki, jedynie tam zasygnalizowane, a także dołącza do nich nowe zagadnienia, uwzględniając bieżące osiągnięcia nauki. Po tych zabiegach nauka została wzbogacona o ponad 500 stronicowe dzieło w kompleksowy i spójny sposób przedstawiające obszar socjologii moralności.

Zrealizowane w nim zostały między innymi następujące kwestie: opracowanie aparatu pojęciowego dyscypliny, wyraźne wskazanie i omówienie obszarów badawczych dyscypliny, określenie miejsca socjologii moralności wśród innych nauk o moralności, opisanie społecznych uwarunkowań moralności, zreferowanie typologii moralności. Wydawało się, że książka w sposób w pełni satysfakcjonujący realizowała postawione przed nią zadania. Okazało się jednak, że tego typu przypuszczenie nie do końca było słuszne. Skoro po niemal 15 latach doczekaliśmy się kolejnej próby porządkowania i przedstawienia subdyscypliny zajmującej się moralnością. Tym razem ponownie za sprawą Janusza Mariańskiego. Świadectwem tego opublikowana w 2019 roku rozprawa *Socjologia i moralność. Czym jest i dokąd zmierza socjologia moralności?*

Praca składa się z pięciu rozdziałów. W pierwszym z nich Autor omawia ważniejsze stanowiska teoretyczne. Dzieli je umownie na „stare” i „nowe”. W pierwszej grupie w dokonanej prezentacji uwzględnia poglądy: Emila Durkheima, Eugena Dupreela, Talcotta Parsonsa, Niklasa Luhmanna, Thomasa Luckmanna, Marię Ossowską. Do „nowych” stanowisk natomiast przyporządkowuje i omawia dorobek: Patricka Pharo, Horsta Jürgena Helle, Józefa Majki, Anny Pawełczyńskiej, Adama Podgóreckiego, Władysława Piwowarskiego i kierunki personalistyczne. Zamysłem Autora przedstawiającego historię

myśli skupioną wokół moralności nie było tylko odtworzenie podstawowych idei poszczególnych socjologów, ale także podkreślenie znaczenia kontekstualnego osadzenia tych idei, głównie instytucjonalnego i społecznego. Nadto tego typu rozdział historyczny w zamyśle Janusza Mariańskiego miał fundamentalne znaczenie z punktu widzenia bardziej ogólniejszych konstatacji dotyczących: oceny dominujących paradygmatów obecnych w badaniach nad moralnością, wskazania kierunku możliwego uprawiania socjologii moralności w XXI wieku i innych, na które znalazło się miejsce w kolejnych rozdziałach omawianej książki.

Już w drugim rozdziale publikacji Autor zmierza do opisanego przedmiotu socjologii moralności. Tutaj za *Lexikon der christlichen Moral* (1976) przedstawia go koncentrując się na: a) świadomości moralnej, b) zachowaniach moralnych, c) wartościach i normach funkcjonujących w społeczeństwie, d) studiach porównawczych życia moralnego różnych społeczności. Przedmiotem omówienia w tym rozdziale stały się także kwestie ścisłości pojęciowej podstawowych kategorii obecnych w literaturze przedmiotu oraz modele badania moralności. Omawiając ostatnie zagadnienie zostały uwzględnione: model empiryczno-statystyczny, normatywno-instytucjonalny oraz autonomiczny, czy też inaczej zwany zindywidualizowanym. Po tych zasadniczych ustaleniach przyszedł czas na określenia tożsamości omawianej subdyscypliny. Tą kwestią zostaje domknięty rozdział drugi.

Rozdział trzeci poświęcony został godności ludzkiej. Tytułowa z nazwy rozdziału „godność ludzka” nie została omówiona w ogólności, lecz pod kątem właściwego punktu orientacyjnego badań nad moralnością. Autor chciał w ten sposób przedłożyć propozycję nowego paradygmatu możliwego do zastosowania w socjologii moralności. Poczyniona próba wydaje się całkowicie przekonująca i warta jest dalszego propagowania.

W rozdziale czwartym Janusz Mariański porusza kwestie dotyczące dwóch podstawowych elementów ładu moralnego: wartości i norm. Prócz przedstawienia podstawowych informacji uściślających zasadnicze kwestie ich dotyczące, uwagę swoją koncentruje także na kondycji tych parametrów moralności we współczesnym świecie.

Książkę zamyka rozdział piąty, w którym na tle oceny kondycji moralnej współczesnego społeczeństwa (w tym także i Polski), szczególnie kryzysu wartości uniwersalnych, zostaje podkreślona potrzeba podjęcia działań wychowawczych zmierzających do umacniania wartości mogących stanowić punkt odniesienia dla większości ludzi. Na stronach tego rozdziału przebija troska badacza społecznego z długoletnim doświadczeniem o stan kondycji społeczeństwa. Doskonale zdaje sobie sprawę, że właśnie wymiar moralny jest fundamentalny z punktu widzenia tejże kondycji.

W omawianej książce Czytelnik otrzymuje zatem różnorodny materiał pod względem charakteru zawartych w nim treści. Na treści te składa się: a) materiał teoretyczny porządkujący przestrzeń obecności faktów moralnych, b) materiał empiryczny uplastyczniający i ożywiający prezentację teoretyczną oraz czyniący ją bliższą toczącego się współcześnie życia społecznego, c) przesłanie praktyczne wrażliwego badacza zatroskanego o los społeczeństwa w najbardziej czułym wymiarze – aksjonormatywnym. Jest to dzieło, które stanie się obowiązkową lekturą dla osób profesjonalnie zajmujących

się socjologią moralności, dla studentów chcących zrozumieć mechanizmy społeczne (w tym funkcjonowanie współczesnego społeczeństwa) oraz dla wszystkich zainteresowanych kluczowym wymiarem życia zbiorowego.

W omawianej publikacji Janusz Mariański z najwyższym znanstwem i profesjonalizmem rozwiązuje wiele kwestii związanych z zagadnieniami teoretycznymi dotyczącymi socjologii moralności jako dyscypliny naukowej, porusza także kluczowe zagadnienia moralności w wymiarze praktyki społecznej. Stawia jednak całą paletę pytań, które jeszcze domagają się odpowiedzi, szczególnie odnoszących się do funkcjonowania społeczeństwa w przyszłości, np.: Czy powoli nie wkraczamy w świat o charakterze postdeontycznym, w świat bez jakichkolwiek wartości i norm uniwersalnych? Czy upowszechniający się permissywizm, a nawet relatywizm moralny, nie wpłynie na zmniejszenie się szans myślenia w kategoriach uniwersalizmu kulturowego? Czy uda się uratować podstawowy porządek moralny, oparty na wartościach wspólnych wszystkim ludziom, wymagający jako minimum szacunku dla innych osób i respektowania ich wolności oraz innych praw? Co oznaczają w warunkach pełnej ambiwalencji i relatywizmu odwieczne dążenia ludzi do prawdy, dobra i piękna? Jak odbudować moralność publiczną i osobistą?

Wyżej przytoczone pytania i te, o których nie wspomniano w tym krótkim omówieniu są dowodem na to, że projekt badawczy zwany „socjologia moralności” nie jest skończony. Oznacza to, że będą podejmowane kolejne próby doprecyzowania przynależących do niego kwestii. Nadto, można mieć przekonanie, że w tych próbach Autor książki *Socjologia i moralność. Czym jest i dokąd zmierza socjologia moralności?* także będzie miał swój udział. Czekamy zatem na kolejne cenne publikacje światowego formatu socjologa moralności.

Mariusz Zemło